

Ichki ishlar xodimlari psixologik barqarorligini ta'minlash: kasbiy kompetentlik bilan bog'liqlik

Abu Rayhon Beruniy nomidagi
Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Matyoqubova Shoxida Sheramat qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ichki ishlar xodimlarining psixologik barqarorligini ta'minlashda kasbiy kompetentlikning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Xodimlarning kasbiy bilim, ko'nikma, shaxsiy va psixologik tayyorgarligi ularning ruhiy holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilingan. Psixologik barqarorlik va kasbiy kompetentlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik asosida amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Psixologik barqarorlik, kompetentlik, kasbiy bilim, ko'nikma, malaka, muloqot, empatiya, emotsional barqarorlik.

Hozirgi o'zgaruvchan tashqi muhit sharoitlariga moslashish qobiliyati, o'zining ichki muhitini, asosiy fiziologik funksiyalarini, shuningdek, yangi xossalari va shakllangan mexanizmlarini saqlab qolish qobiliyatisiz muayyan turning rivojlanishi va hatto mavjud bo'lishi mumkin emas. Ushbu holat kasbiy rivojlanishning turli jihatlariga, shu jumladan kasbiy psixologik barqarorlikni rivojlantirishga to'liq taalluqli bo'lib, shubhasiz, kasbiy psixologik barqarorlik muammosining dolzarbligini belgilaydi. Har qanday evolyutsion jarayonning fizik jihatdan amalga oshish shartlaridan biri unda ishtirok etuvchi subyektlarning o'zgaruvchanligi va barqarorligidir. "Barqarorlik" atamasining o'zi umumiy usul-va turli fanlarda - matematika, fizika, iqtisodiyot, biologiya, psixologiya va boshqalarda qo'llaniladi. (tizimning barqarorligi, inshootning barqarorligi, diqqatning barqarorligi va boshqalar). "Barqarorlik / barqaror" tushunchasi kundalik hayotda qiyinchiliklar va turlicha talqinlarni keltirib chiqarmaydi va "ishonchli," "mustahkam," "asosiy," mazkur hodisaning ilmiy ta'rifini topishga urinish esa mavjud talqinlarning variativligi muammosi bilan bog'liq. Masalan, psixologiya fanlarida u yoki bu hodisalar, xususiyatlar va boshqalarni aniqlash uchun 25 dan ortiq atama qo'llaniladi, asosan tadqiqot yo'nalishi va o'rganilayotgan muammolarga bog'liq bo'lgan "barqarorlik" bilan bog'liq sifatlar. Ulardan faqat

kichik bir qismini keltirib o'tamiz: shaxs barqarorligi, asab-ruhiy barqarorlik, psixologik barqarorlik, psixo-fiziologik barqarorlik, emotsional barqarorlik, axloqiy-psixologik barqarorlik, emotsional-irodaviy barqarorlik, kasbiy psixologik barqarorlik, nizolarga barqarorlik, stressga barqarorlik, ijtimoiy-psixologik barqarorlik va boshqalar. Shunday qilib, "barqarorlik" tushunchasiga taalluqli bo'lgan asosiy ma'noviy xarakteristikalar quyidagilardir: muvozanatlilik, doimiylik, chidamlilik, ta'sirlanmaslik, qarshilik ko'rsatish, yashovchanlik.[1]

Ko'rsatilgan ma'nolarni qiyosiy taqqoslash shuni ko'rsatadiki, insonga nisbatan umumiy ma'noda "barqarorlik" atamasi bilan ichki muvozanat holatini uzoq vaqt davomida, shu jumladan unga biron-bir ta'sir ko'rsatilganda ham saqlab turishga imkon beradigan xususiyat yoki sifatni belgilash mumkin.

Ijtimoiy aloqalarga, shu jumladan kasbiy aloqalarga kiritilgan shaxs sifatida inson uchun barqarorlik masalasi biologik omon qolish doirasidan chiqib, u kiritilgan ijtimoiy munosabatlarning butun majmuasi bilan murakkablashadi.[3]

Ushbu munosabatlarning darajasiga qarab, subyektning barqarorligi beqarorligining ahamiyati ortib boradi, bu faqat individual rivojlanish bilan cheklanadimi yoki umuman jamiyat uchun kattaroq oqibatlar olib keladimi, masalan, nafaqat samaradorlik va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish, balki umuman kasbiy majburiyatlarni bajarish imkoniyati ham subyektning barqarorligiga bog'liq bo'lsa. Shu munosabat bilan faoliyatining ahamiyati hamon dolzarb bo'lib qolayotgan ichki ishlar organlari xodimlarining ishiga nisbatan "barqarorlik" hodisasini ko'rib chiqish alohida qiziqish uyg'otadi. Har yili birgina O'zbekistonda, Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, huquq-tartibot organlari tomonidan ikki milliondan ortiq jinoyat ro'yxatga olinadi. So'nggi besh yil ichida bu raqam o'n bir millionga yaqinlashdi; umumiy nisbatda bu Rossiya hududida yashovchi har o'n uch kishiga taxminan bitta jinoyat to'g'ri keladi. Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy kelishmovchiliklar, xalqaro vaziyatning saqlanib qolayotgan keskinligi esa, afsuski, sodir etilayotgan jinoyatlar sonining kamayishiga yordam bermayapti.[2]

Shubhasiz, hozirgi vaqtda har qanday kasb inson, uning ko'nikmalari, malakalari va boshqa psixologik xususiyatlari bilan bog'liq. Shu bilan birga, kasbiy faoliyat sharoitlarining o'zi uni amalga oshirishning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Ular professional IIO xodimi ega bo'lishi kerak bo'lgan kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy va ijtimoiy-psixologik xususiyatlar to'plamiga ma'lum talablar qo'yadi.

Huquqni muhofaza qilish faoliyati uchun quyidagilar shunday shart-sharoitlar

hisoblanadi:

1) Xizmat faoliyatining qat'iy me'yorlanganligi (qonunlar, ustavlar, buyruqlar, farmoyishlar va h.k.);

2) Faoliyatning ekstremal xususiyatini belgilovchi yuqori yuklamalar: faoliyatning salbiy emotsional to'yinganligi (murakkab hayotiy vaziyatlar bilan ishlash);

-axborot tanqisligi; vaziyatni baholash va qaror qabul qilish uchun vaqt tanqisligi; qurol qo'llashning potensial imkoniyati;

-vakolatlari va fuqarolar, hamkasblarning hayoti va sog'lig'i uchun yuqori darajadagi ijtimoiy mas'uliyat;

-tartibsiz vaziyatni barqarorlashtirish va oqibatlarni minimallashtirish uchun zudlik bilan qaror qabul qilish zarurati (hodisa sodir bo'lgan joyda va hokazo);

-katta ish hajmi, faoliyatni to'g'ri amalga oshirish uchun jinoiy javobgarlikkacha bo'lgan javobgarlik va hokazo.

-shaxsiy va oilaviy munosabatlarni o'rnatishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradigan me'yorlashtirilmagan ish kuni;

-Tizim va jamiyat tomonidan xodimning xizmatdan tashqari xulq-atvori va faoliyati ustidan nazorat va buning natijasida hayot faoliyatini tashkil etishdagi qiyinchiliklar; "doim xizmatda" - hatto xizmat vazifalarini bajarib turib ham boshqa xodim sifatida harakat qila olmaslik;

3) xizmat vazifalarining murakkabligi va ko'p qirraliligi:

-Faoliyatni amalga oshirish vositalari qat'iy cheklangan sharoitda nostandart, ijodiy yondashuvdan foydalanish zarurati;

-jinoiy kontingent bilan ishlash zarurati;

-qarama-qarshi tomonning potensial ziddiyati, qarshi harakati, yashirinligi;

4) muloqotning keng doirasi, shu jumladan ekstremal va konfliktogen vaziyatlarda, bu psixologiyaning turli sohalarida - umumiy psixologiyadan tortib ijtimoiy, siyosiy va klinik, etnopsixologiya va konfliktologiyagacha, shuningdek uning boshqa tarmoqlarida bilim va ko'nikmalarni talab qiladi;

5) doimiy kasbiy o'z-o'zini takomillashtirish va rivojlantirish zarurati;

6) jismoniy va kasbiy jismoniy tayyorgarlik;

7) xizmat vazifalarini bajarish chog'ida xodimning hayoti va sog'lig'i uchun doimiy potensial xavf; [4]

Belgilangan shart-sharoitlarning keng doirasi, eng avvalo, xodim shaxsiga

yuqori talablar qo‘yadi, chunki sanab o‘tilgan barcha shartlarga rioya qilgan holda huquqni muhofaza qilish faoliyatini sifatli va samarali amalga oshirish imkoniyatiga nafaqat xodimning shaxsiy muvaffaqiyati, balki mohiyatan butun jamiyatning normal faoliyat ko‘rsatishi va mavjud bo‘lishi imkoniyati ham bog‘liq.

Bu shuni anglatadiki, xodimning (bo‘lajak xodimning) huquqni muhofaza qilish faoliyatini amalga oshirish imkoniyatini aniqlashda nafaqat uning kognitiv, hissiy va irodaviy sohalarining alohida xususiyatlarini, ya‘ni alohida psixik jarayonlarning kechish xususiyatlarini, balki shaxsning yo‘nalganligi, temperamenti, xarakteri, qobiliyatlari kabi psixik xususiyatlari, shu jumladan uning kasbiy psixologik barqarorligi bilan bog‘liq boshqa dinamik xususiyatlarini ham hisobga olish zarur.

Kasbiy psixologik barqarorlikni rivojlantirishga kasbiy tayyorgarlik, hayotiy strategiyalarni maqsadli shakllantirish va o‘zgartirish, o‘zini o‘zi nazorat qilish va o‘zini tuta bilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, ruhiy va hissiy-irodaviy o‘zini o‘zi boshqarish va umuman olganda, kasbiy-kompetentli konstruktiv muloqot xulq-atvori asosida erishiladi. Ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy psixologik barqarorligini shakllantirish va rivojlantirishda ushbu yondashuvga amaliyotga yo‘naltirilgan kognitiv-xulq-atvor poxodi asosida erishish mumkin. Ushbu yondashuv kasbiy psixologik barqarorlik modelining barcha jihatlarini, ya‘ni kasbiy faoliyatning shaxsiy, ijtimoiy-psixologik va vaziyatli determinantlarini hisobga olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova L.T. *Professional psixologiya asoslari*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
2. Xodjayev N.X. *Kasbiy kompetentlik psixologiyasi*. – Samarqand, 2019.
3. Selye G. *Stress nazariyasi va inson ruhiyati*. – Moskva, 2002.
4. Abdullayeva M.Q. *Ichki ishlar xodimlarining psixologik tayyorgarligi*. – Toshkent, 2021.

